
ІНВЕСТИЦІЇ

УДК 339.924 (477.51)

О. І. Гонта, д.е.н.,
М. В. Дубина, аспірант**ОЦІНКА РІВНЯ СПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ
ДО МОБІЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНІХ ДЖЕРЕЛ ІНВЕСТУВАННЯ**

Досліджено теоретичні питання акумуляції та використання тимчасово вільних ресурсів населення як інвестиційних ресурсів розвитку економіки регіону. Запропоновано методику оцінки рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування.

Исследовано теоретические вопросы аккумуляции и использования временно свободных ресурсов населения как инвестиционных ресурсов развития экономики региона. Предложено методику оценки уровня способности регионов к мобилизации внутренних источников инвестирования.

The theoretical questions of accumulation and using of temporarily free resources of the population as investment resources of development of a region economy are investigated. It is presented the method of estimation of a level of regions' ability to mobilization of internal sources of investment.

Ключові слова: регіон, інвестиції, інститути спільного інвестування.

Постановка проблеми. Ефективний розвиток економіки будь-якої країни можливий лише за наявності необхідної кількості фінансових коштів, що складають собою інвестиційний ресурс і є локомотивом розвитку національної загалом та регіональної економіки зокрема. Насамперед, в Україні склалася тенденція надавати значну кількість різноманітних преференцій та звертати увагу на залучення іноземних інвестицій. Однак, на нашу думку, серйозної уваги потребують питання акумулювання та використання внутрішніх тимчасово вільних фінансових ресурсів, що знаходяться у розпорядженні фізичних та юридичних осіб. Саме ці ресурси завдяки фінансовим посередникам, які на сьогодні активно діють на території України, повинні скласти основу розвитку національного господарства. Саме тому актуальними стають питання дослідження процесу перетворення пасивних грошей, що на сьогодні знаходяться у власності економічних агентів, на активний інвестиційний ресурс, якого так потребує економіка нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань щодо розвитку внутрішніх фінансових ресурсів як на національному, так і на регіональному рівнях на сьогодні займаються багато вчених. Зокрема, у вказаному напрямі працювали Беленький П., Бессонова С., Бутко М., Герасимчук З., Долішній М., Другов О., Зимовець В., Зубик С., Корнеєв В., Корнійчук О., Косова Т., Майдаченко І., Слав'янська Н., Шевченко-Марсель В. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, попри значну кількість наукових досліджень, що вивчають питання акумуляції та використання тимчасово вільних коштів як фізичних, так і юридичних осіб, на сьогодні не існує методик оцінки спроможності окремих регіонів країни щодо акумуляції та ефективного використання внутрішніх джерел інвестування на регіональному рівні, що не дає змогу здійснювати подальші дослідження, що стосуються розвитку економіки регіонів.

ІНВЕСТИЦІЇ

Мета статті. Автори ставлять за мету позиціонування методики оцінки рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування з урахуванням наступних чинників: рівень інституціонального забезпечення мобілізації інвестиційних ресурсів регіонів, якість інвестиційних ресурсів домогосподарств, рівень взаємодії банківської системи з домогосподарствами та суб'єктами господарювання.

Виклад основного матеріалу. Основну увагу щодо подальшого розвитку процесів формування внутрішніх інвестицій у регіонах країни необхідно приділити, на нашу думку, двом аспектам: аналізу внутрішніх джерел інвестування економіки регіонів та рівню розвитку інститутів, що його забезпечують, насамперед – банківських установ (табл. 1) та інститутів спільного інвестування (ICI).

Зупинимося детально на аналізі діяльності регіональних банків та їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів. Дослідження регіональної структури банківської системи України показало істотні диспропорції у її розвитку, про що свідчать дані табл. 1.

Станом на 2009 рік у регіонах України діяло 182 банки, сукупний статутний капітал яких збільшився порівняно з 1995 роком у 131,9 раз, а у порівнянні з 2000 роком – у 18,3 рази (див. табл. 1). Аналіз регіонального зрізу банківської системи України засвідчує чітку тенденцію до концентрації банківського капіталу у м. Києві (60 % всіх банківських установ країни), Дніпропетровській, Харківській, Одеській та Донецькій областях. Вкрай негативний факт, що 11 областей України взагалі не мають жодного регіонального банку, хоча у період 1994-1999 років у кожному регіоні була представлена певна кількість таких установ, за винятком Вінницької і Кіровоградської областей.

Зауважимо, що наявність у регіоні власних банківських установ є важливою умовою інтенсифікації соціально-економічного розвитку, на що вказував М. Долішній [3, с. 10]. Регіональні банки зацікавлені в успішному розвитку підприємств регіону, здатні підтримувати регіональні інвестиційні проекти та є потенційним ядром вітчизняної промислово-фінансової інтеграції.

З точки зору подальшого ефективного соціально-економічного розвитку регіонів діяльність регіональних банків стає однією з його вирішальних умов. У зв'язку з цим постають наступні завдання:

1) посилення співпраці між регіональними банками та муніципальними органами влади через надання банкам привілеїв обслуговувати місцеві бюджети, що може стати фактором розвитку регіонів, оскільки виникає двостороння вигода для фінансових установ та регіонів у реалізації інвестиційних проектів;

2) утворення робочих груп на зразок «платформ місцевих ініціатив», досвід яких широко використовується у Франції, за участю регіональних органів влади, керівників банків, директорату провідних підприємств, які здатні визначати пріоритети інвестування економіки регіону та обирати стратегію взаємодії місцевих компаній з іноземними компаніями, що діють в економіці регіонів [2, с. 281];

3) формування системи стимулів регіональним банкам, які інвестують кошти у соціальні та інноваційні проекти, важливі для активізації регіонального соціально-економічного середовища у цілому. Зокрема можуть пропонуватися права на обслуговування: емісії комунальних цінних паперів, потреб місцевих бюджетів, кредитів, отриманих місцевими органами влади, у тому чис-

ІНВЕСТИЦІЇ

Таблиця 1

Регіони	1995		2000		2006		2007		2008		2009	
	Кіл-ть, од.	Статутний капітал, млн. грн.	Кіл-ть, од.	Статутний капітал, млн. грн.	Кіл-ть, од.	Статутний капітал, млн. грн.	Кіл-ть, од.	Статутний капітал, млн. грн.	Кіл-ть, од.	Статутний капітал, млн. грн.	Кіл-ть, од.	Статутний капітал, млн. грн.
АР Крим	13	8,6	7	124,0	3	95,6	3	140,8	3	184,5	2	93,0
м. Київ*			79	2 174,0	97	11 071,1	100	17 453,4	105	24 274,1	112	46 154,0
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Волинська	2	2,9	2	36,0	2	71,5	2	347,5	2	743,2	2	787,0
Дніпропетровська	13	21,1	12	340,0	11	1 676,6	13	2 851,5	13	3 967,3	14	7 222,0
Донецька	15	7,9	9	190,0	10	536,7	10	926,8	10	1 475,6	11	3 944
Житомирська	3	1,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Закарпатська	2	2,0	1	11,0	1	53,1	1	69,1	1	69,1	1	69,0
Запорізька	6	14,3	6	90,0	3	148,8	3	364,5	3	411,3	3	439,0
Івано-Франківська	3	2,1	2	24,0	1	20,0	1	22,0	1	22,0	1	147,0
Київська та м. Київ*	81	413,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Кіровоградська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Луганська	1	0,3	2	23,0	2	62,8	2	73,9	2	76,4	2	88,0
Львівська	10	11,4	4	111,0	5	297,3	5	411,4	5	621,4	5	878,0
Миколаївська	4	1,5	-	-	-	0,0	-	-	-	0,0	-	-
Одеська	15	15,3	9	137,0	10	654,0	10	989,8	10	1 279,4	10	1 970,0
Полтавська	2	2,4	3	79,0	2	65,0	2	85,4	2	90,5	3	166,0
Рівненська	2	1,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сумська	3	1,3	-	-	1	35,9	2	76,2	2	94,2	2	108,0
Тернопільська	2	2,2	1	25,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Харківська	18	21,0	12	251,0	12	1 208,9	12	2 395,9	12	3 454,0	11	5 025,0
Херсонська	1	0,2	1	12,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Хмельницька	4	1,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Черкаська	2	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	2	0,1	1	8,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	6	7,8	3	33,0	3	113,4	3	164,0	3	164,0	3	214,0
Усього	210	541,0	154	3 666,0	163	16 110,6	169	26 372,0	173	36 926,9	182	67 304,0

ІНВЕСТИЦІЇ

лі – обслуговування муніципальних облігацій. Ми поділяємо думку фахівців, які вважають необхідним контроль за переміщенням фінансових ресурсів між регіонами через введення обмеження, про те що сума всіх коштів, які вкладає банк в економіку конкретного регіону, повинна бути не меншою, ніж 80 % від фінансових ресурсів, залучених у нього [1].

Для стабільного економічного зростання та забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку необхідні «довгі гроші» у національній валюті. Існує проблема розбалансування валютної структури активів і пасивів банків. У 2009 році позики в іноземній валюті склали 59,1 % (у 2007 році 49,5 %) – загального портфеля кредитів, тоді як депозити в іноземній валюті – 44 % загальної суми депозитів (у 2007 році – 38,2 %), що представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка структури депозитів у національній та іноземній валюті [10]

Роки	Депозити			Кредити		
	Всього, млн. грн.	У національній валюті, %	В іноземній валюті, %	Всього, млн. грн.	У національній валюті, %	В іноземній валюті, %
1996	5 145,0	69,6	30,4	5 452,0	75,2	24,8
1999	12 157,0	56,2	43,8	11 787,0	48,5	51,5
2001	25 674,0	67,7	32,3	28 373,0	55,8	44,2
2004	82 960,0	63,6	36,4	88 579,0	57,8	42,2
2006	132 745,0	65,7	34,3	143 418,0	56,7	43,3
2007	184 235,0	61,9	38,1	245 226,0	50,5	49,5
2008	279 738,4	67,9	32,1	426 863,4	50,1	49,9
2009	357 800,0	56,0	44,0	733 919,0	40,9	59,1

Аналіз структури банківських пасивів і активів дозволяє простежити зростаюче утискання національної валюти іноземною (див. табл. 2). Починаючи з 1997 року, відмічається негативна тенденція до переважання обсягів кредитів у іноземній валюті порівняно з депозитами в аналогічній валюті. Так, якщо у 1996 році обсяги залучених депозитів в іноземній валюті становили 115 % обсягів кредитів в іноземній валюті, то у 2001 році – вже 66,1 %, у 2007 році – 58 %, а у 2008 році – лише 42 %. Тобто у 2008 році обсяги виданих банками кредитів в іноземній валюті у 2,37 рази перевищували обсяги депозитів в іноземній валюті, що безумовно погіршило становище економіки регіонів України у період світової фінансової кризи та має численні негативні наслідки, оскільки:

1) кредити в іноземній валюті у кінцевому підсумку знову осідають у домогосподарствах, даючи новий поштовх доларизації економіки;

2) банки, відчуваючи конкуренцію та намагаючись задовольнити зростаючий попит населення на кредитні ресурси в іноземній валюті, вимушені користуватися зовнішніми запозиченнями. Так, за даними Національного Банку України, протягом 2007-2008 років зовнішній борг банківського сектора зріс у 5,1 рази та на початок 2009 року досяг 31 млрд. дол. (36,6 % зовнішнього боргу країни, що становить 22 % від ВВП).

За нашим переконанням, імпульси дисбалансу валютної структури активів і пасивів банків виходять, насамперед, від домогосподарств регіонів, враховуючи, що частка депозитів фізичних осіб є найбільшою. Водночас існують значні регіональні відмінності між пропорціями валют зберігання коштів у банках, а також вибором валюти кредиту, про що свідчать дані табл. 3. інституціонального забезпечення мобілізації інвестиційних ресурсів регіонів,

ІНВЕСТИЦІЇ

якість інвестиційних ресурсів домогосподарств, рівень взаємодії банківської системи з домогосподарствами та суб'єктами господарювання.

Таблиця 3

Рейтинги регіонів за пропорціями депозитів і кредитів фізичних осіб у національній та іноземній валюті, %

№	2004			№	2009		
	Регіон	Питома вага ресурсів в іноземній валюті, %			Регіон	Питома вага ресурсів в іноземній валюті, %	
		Депозити	Кредити			Депозити	Кредити
1.	Тернопільська	63,8	45,8	1.	Тернопільська	54,0	59,9
2.	Одеська	57,4	70,7	2.	Одеська	50,9	68,2
3.	Львівська	56,7	58,5	3.	Закарпатська	49,4	71,2
4.	Івано-Франківська	52,6	61,9	4.	Львівська	46,2	60,9
5.	Закарпатська	49,4	65,6	5.	Донецька	44,4	51,6
6.	Чернівецька	48,3	58,0	6.	АР Крим	43,9	60,0
7.	м. Київ	47,3	63,9	7.	Івано-Франківська	43,6	59,4
8.	Волинська	45,0	43,7	8.	Чернівецька	43,6	66,2
9.	АР Крим	41,6	47,4	9.	м. Київ	42,9	59,2
10.	Хмельницька	40,1	49,7	10.	Запорізька	42,7	55,7
11.	Херсонська	39,9	54,7	11.	Херсонська	40,5	59,2
12.	Харківська	39,3	58,1	12.	Рівненська	39,0	55,6
13.	Рівненська	38,8	45,9	13.	Миколаївська	38,4	60,0
14.	Вінницька	36,9	44,0	14.	Харківська	38,3	61,4
15.	Черкаська	36,8	42,8	15.	Полтавська	36,7	48,8
16.	Дніпропетровська	34,8	53,9	16.	Сумська	35,8	45,3
17.	Полтавська	34,6	42,6	17.	Черкаська	35,7	50,5
18.	Запорізька	34,5	49,4	18.	Хмельницька	35,4	55,7
19.	Миколаївська	33,1	49,5	19.	Вінницька	33,9	53,7
20.	Донецька	32,2	37,6	20.	Луганська	33,9	43,0
21.	Київська	31,4	33,9	21.	Волинська	33,7	65,9
22.	Житомирська	30,0	39,9	22.	Кіровоградська	32,6	42,4
23.	Сумська	29,1	40,6	23.	Київська	32,6	54,8
24.	Кіровоградська	27,8	30,4	24.	Дніпропетровська	31,8	58,1
25.	Чернігівська	24,0	24,0	25.	Житомирська	30,7	52,3
26.	Луганська	23,8	31,3	26.	Чернігівська	27,7	44,0

Розраховано авторами за даними Національного Банку України [9]

Аналіз наведених розрахунків (див. табл. 3) засвідчує, що у 2004 році відмічалися менш різкі диспропорції між обсягами залученої і вилученої іноземної валюти, ніж у 2009 році. Так, у 2004 році найбільш пропорційними були аналізовані показники у Тернопільській (навіть перевищення депозитів над кредитами), Львівській, Волинській, Кіровоградській та Чернігівській областях; найбільші диспропорції спостерігалися у Херсонській, Дніпропетровській, Запорізькій і Миколаївській областях.

У 2009 році серед регіонів України за даними показниками відбулося суттєве перегрупування. Близька до пропорційної структура депозитів і кредитів в іноземній валюті у м. Києві, Донецькій та Тернопільській областях. Найбільші диспропорції аналізованих показників спостерігаються у Закарпатській – (49,4 % депозитів та 71,2 % кредитів в іноземній валюті) та Волинській (відповідно 33,7 % та 65,9 %). До початку фінансової кризи окремі регіони демонстрували надзвичайно високий рівень доларизації економіки. Так, у 2007 році в Одеській області в іноземній валюті фізичними особами здійснювалося 70,7 % вкладень і отримувалось 82,3 % позик, у Закарпатській – 65,6 % та 75 % відповідно.

ІНВЕСТИЦІЇ

Для оцінки рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування важливим є дослідження регіонального зрізу залучення банками коштів домогосподарств, як потенційного джерела поповнення інвестиційних ресурсів регіонів. Аналіз такого зрізу представлений у табл. 4.

Таблиця 4

Регіональні зіставлення обсягів депозитних ресурсів фізичних осіб, тис. грн. на 1 особу

Роки	2007		2008		2009	
	№	Регіон	тис. грн.	Регіон	тис. грн.	Регіон
1	м. Київ	12,97	м. Київ	19,85	м. Київ	24,41
2	Дніпропетровська	3,15	Дніпропетровська	4,79	Дніпропетровська	5,99
3	Львівська	2,68	Львівська	3,82	Львівська	4,88
4	Одеська	2,16	Одеська	3,46	Одеська	4,62
5	АР Крим	1,93	АР Крим	3,13	Донецька	3,65
6	Донецька	1,89	Донецька	2,86	Харківська	3,45
7	Полтавська	1,71	Харківська	2,67	Запорізька	3,35
8	Запорізька	1,69	Запорізька	2,62	АР Крим	3,28
9	Харківська	1,64	Полтавська	2,58	Полтавська	3,27
10	Черкаська	1,47	Миколаївська	2,45	Миколаївська	2,97
11	Миколаївська	1,44	Черкаська	2,15	Черкаська	2,73
12	Івано-Франківська	1,38	Івано-Франківська	1,99	Івано-Франківська	2,55
13	Херсонська	1,33	Тернопільська	1,97	Волинська	2,49
14	Тернопільська	1,33	Хмельницька	1,92	Тернопільська	2,48
15	Київська	1,29	Херсонська	1,92	Херсонська	2,47
16	Волинська	1,26	Волинська	1,91	Київська	2,44
17	Хмельницька	1,22	Київська	1,90	Хмельницька	2,34
18	Чернігівська	1,19	Чернігівська	1,81	Чернівецька	2,29
19	Чернівецька	1,16	Чернівецька	1,73	Чернігівська	2,28
20	Луганська	1,13	Сумська	1,71	Сумська	2,23
21	Рівненська	1,11	Рівненська	1,68	Рівненська	2,14
22	Сумська	1,09	Луганська	1,68	Вінницька	2,05
23	Вінницька	1,03	Вінницька	1,59	Луганська	2,05
24	Житомирська	1,00	Житомирська	1,55	Житомирська	1,91
25	Кіровоградська	0,91	Кіровоградська	1,41	Кіровоградська	1,76
26	Закарпатська	0,82	Закарпатська	1,33	Закарпатська	1,69

Розраховано авторами за даними Національного Банку України [9]

Виходячи з отриманих результатів, можемо виділити три групи регіонів, які суттєво відрізняються обсягами депозитів на 1 особу (див. табл. 4): регіони, де середні обсяги депозитів фізичних осіб складають більше 4 тис. грн.; регіони, де середні обсяги депозитів фізичних осіб складають менше 4 тис. грн., але більше 2 тис. грн.; регіони, де обсяги депозитів фізичних осіб складають менше 2 тис. грн. Найвищий рівень депозитів фізичних осіб очікувано демонструють м. Київ, Дніпропетровська, Львівська та Одеська області, отже, більш високу інвестиційну спроможність домогосподарств; найнижчий – Закарпатська, Кіровоградська, Житомирська, що відповідно засвідчує низький інвестиційний потенціал домогосподарств.

Обсяги депозитів фізичних осіб характеризують, по-перше, ємність внутрішнього ринку регіону, а по-друге – потенційні можливості регіонів до мобілізації вільних коштів домогосподарств не тільки через банківську систему, але й через ІСІ, які ми визначаємо важливим інструментом формування внутрішніх інвестицій у регіонах.

Регіональні відмінності у рівні взаємодії між фінансовим і реальним сектором економіки регіонів можна оцінити на основі зіставлення даних про динаміку довгострокового кредитування суб'єктів господарювання, які представлені у табл. 5.

ІНВЕСТИЦІЇ

Таблиця 5

Регіональна динаміка обсягів кредитування суб'єктів господарювання, млн. грн.

Регіони	2004			2007			2008			2009			Темп росту обсягів кредитування 2004-2009 рр, %
	Усього	Питома вага, %	Темп росту, %	Усього	Питома вага, %	Темп росту, %	Усього	Питома вага, %	Темп росту, %	Усього	Питома вага, %	Темп росту, %	
Усього	73 785	100,00	151,7	166 683	100,00	151,7	237 543	100,00	142,5	417 758	100,00	175,87	566,18
АРК	1 436	1,95	124,4	2 586	1,55	124,4	3 818	1,61	147,7	6 960	1,67	182,30	484,68
м. Київ	32 477	44,02	72 873	43,72	150,0	158,5	115 225	48,51	158,1	211 737	50,68	183,76	651,96
Вінницька	746	1,01	1 724	1,03	158,5	2 230	0,94	129,4	129,4	3 154	0,76	141,45	422,79
Волинська	828	1,12	1 977	1,19	167,8	3 366	1,42	170,3	170,3	5 331	1,28	158,37	643,84
Дніпропетровська	8 405	11,39	22 865	13,72	179,7	25 446	10,71	111,3	49 099	11,75	192,95	584,16	
Донецька	5 517	7,48	13 620	8,17	153,0	19 029	8,01	139,7	33 932	8,12	178,32	615,04	
Житомирська	541	0,73	817	0,49	109,4	1 176	0,49	143,9	1 780	0,43	151,36	329,02	
Закарпатська	498	0,67	1 123	0,67	162,2	1 421	0,60	126,5	2 252	0,54	158,50	452,21	
Запорізька	2 540	3,44	4 792	2,87	132,7	6 045	2,54	126,2	9 394	2,25	155,41	369,84	
Івано-Франківська	1 171	1,59	3 694	2,22	227,9	4 291	1,81	116,2	5 383	1,29	125,45	459,69	
Київська	541	0,73	1 303	0,78	124,1	2 038	0,86	156,3	1 563	0,37	76,69	288,91	
Кіровоградська	461	0,62	828	0,50	146,3	1 222	0,51	147,6	1 604	0,38	131,24	347,94	
Луганська	1 224	1,66	2 545	1,53	130,5	3 929	1,65	154,4	5 284	1,26	134,48	431,70	
Львівська	2 227	3,02	4 773	2,86	152,6	6 567	2,76	137,6	11 610	2,78	176,80	523,33	
Миколаївська	1 209	1,64	2 476	1,49	141,1	3 378	1,42	136,4	4 789	1,15	141,77	396,11	
Одеська	3 244	4,40	7 521	4,51	151,7	10 367	4,36	137,8	17 562	4,20	169,40	541,37	
Полтавська	1 599	2,17	3 483	2,09	122,9	3 909	1,65	112,2	6 555	1,57	167,70	409,94	
Рівненська	670	0,91	1 411	0,85	147,3	1 663	0,70	117,9	2 509	0,60	150,86	374,48	
Сумська	704	0,95	1 458	0,87	156,1	1 811	0,76	124,2	3 302	0,79	182,34	469,03	
Тернопільська	442	0,60	964	0,58	149,1	1 301	0,55	134,9	2 371	0,57	182,25	536,43	
Харківська	4 297	5,82	7 250	4,35	134,2	10 025	4,22	138,3	16 749	4,01	167,07	389,78	
Херсонська	617	0,84	1 522	0,91	145,1	2 191	0,92	144,0	3 625	0,87	165,45	587,52	
Хмельницька	483	0,65	1 116	0,67	147,3	1 724	0,73	154,4	2 883	0,69	167,22	596,89	
Черкаська	772	1,05	1 573	0,94	145,5	2 193	0,92	139,4	3 357	0,80	153,08	434,84	
Чернівецька	355	0,48	947	0,57	178,9	1 328	0,56	140,3	2 062	0,49	155,31	580,85	
Чернігівська	780	1,06	1 440	0,86	134,3	1 850	0,78	128,5	2 910	0,70	157,31	373,08	

ІНВЕСТИЦІЇ

Практично у всіх регіонах України спостерігається зростання обсягів довгострокових кредитів, виданих суб'єктам господарювання, але темпи такого зростання суттєво відрізняються. Якщо враховувати, що у середньому по Україні обсяги такого кредитування збільшилися у 5,6 разів, то до регіонів, які демонструють випереджаючі темпи зростання вказаних позик відносяться, насамперед, Волинська область – збільшення у 6,4 рази, Дніпропетровська – у 5,8 рази, Чернівецька області – у 5,8 разів, а також м. Київ – у 6,5 разів відповідно. До регіонів, де спостерігаються найнижчі темпи приросту обсягів кредитування, відносяться Житомирська, Чернігівська та Запорізька області [2, с. 288]. Отже, стрімке збільшення обсягів довгострокового кредитування суб'єктів господарювання відмічається практично у всіх регіонах України, водночас поглиблюються регіональні диспропорції за рахунок різних темпів його зростання.

Викладена вище оцінка регіональної структури банківської системи України засвідчує, що, з одного боку, зростають заощадження домогосподарств, що укріплює позиції банків, але призводить до підвищення доларизації економіки України, з іншого – зростає потреба суб'єктів господарювання у довгострокових кредитах. Але банківський сектор економіки України практично монополізував сферу мобілізації і перерозподілу фінансових ресурсів, що є вкрай негативною тенденцією, особливо зважаючи на високу вартість кредитів та відсутність конкуренції у банківській сфері між вітчизняним та іноземним капіталом. Враховуючи високий рівень централізації банківських установ у м. Києві (112 банків із 182) та у кількох потужних промислових регіонах, а також відсутність регіональних банків майже у половині областей України, правомірно стверджувати, що сучасна банківська система відірвана від потреб економіки більшості регіонів.

Чинник активізації внутрішніх джерел зростання ключових секторів економіки регіонів України може скласти розвинутий фондовий ринок. Нині, за справедливим зауваженням О. Корнійчука, фондовий ринок України не став доступним фінансовим джерелом капіталу, оскільки є монополізованим банківським сектором фінансово-промислових груп. Капіталізація економіки України вкрай низька і складає лише кілька відсотків ВВП, тоді як у розвинутих країнах цей показник суттєво перевищує ВВП [5].

Монополія банківського сектора може бути ліквідована шляхом розвитку важливого інструменту фондового ринку – інститутів спільного інвестування (ICI), призначення яких є залучення та ефективне розміщення фінансових ресурсів інвесторів (грошових коштів фізичних та юридичних осіб). Світова практика довела дієвість такого інструменту фондового ринку. ICI виступають одним із головних елементів парабанківської системи у розвинутих країнах, складаючи конкуренцію банкам за вільні кошти громадян. Дієвість ICI апробована часом. Перший інвестиційний фонд було створено ще 1822 року у Бельгії, проте масового поширення такі форми мобілізації коштів фізичних і юридичних осіб набули лише у другій половині ХХ ст. Найбільш розвинуті ICI у Великобританії, США, Франції та Німеччині. Так, нині більше 50 % американських домогосподарств є вкладниками інвестиційних фондів, у Західній Європі – більше 30 % домогосподарств. Водночас, в Україні кількість учасників ICI складає лише близько 0,4 % населення.

Стосовно вітчизняної практики слід зазначити, що інвестиційні фонди у класичному розумінні (з точки зору їх природи та функцій) почали формуватися лише у 2003 році, після прийняття у 2001 році Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)»

ІНВЕСТИЦІЇ

[4]. Прийняття вищевказаного Закону суттєво наблизило вітчизняну законодавчу базу до міжнародних стандартів у сфері розвитку ІСІ [6; 7]. Для надання поштовху розвитку такого інструменту фондового ринку, як ІСІ, є важливим сам факт утворення подібних структур у регіоні. Правомірно констатувати, що формування національної законодавчої бази утворення ІСІ не викликало адекватної реакції бізнес-середовища. Впровадження даного інструменту мобілізації інвестиційних ресурсів відбувається досить повільно і фрагментарно у регіональному розрізі, про що свідчать дані табл. 6. Так, станом на 01.01.2009 року інвестиційні фонди (крім венчурних) були зареєстровані у 17 регіонах України, але переважна їх кількість зосереджена у м. Києві – 620 компаній (69,7 % від загальної кількості ІСІ) та у Дніпропетровській області – 79 компаній (9,03 % відповідно). Вибіркове дослідження практичних аспектів діяльності інвестиційних фондів в окремих регіонах України засвідчило відсутність їхньої орієнтації на мобілізацію коштів населення для інвестування важливих для економіки регіонів проектів, отже, нині ІСІ будь-якого помітного впливу на активізацію економіки регіонів не мають.

Таблиця 6

Регіональний розподіл інститутів спільного інвестування, 2009 р.

Регіон, місто	Кількість ІСІ, од. (не включаючи венчурні фонди)	Питома вага, %
м. Київ, Київська обл.	620	69,99
Дніпропетровська	79	9,03
Харківська	62	6,99
Донецька	24	2,75
Запорізька	22	2,51
Львівська	18	2,04
Одеська	18	2,04
Івано-Франківська	12	1,34
Автономна Республіка Крим	9	0,94
Полтавська	8	0,86
Херсонська	7	0,79
Житомирська	2	0,16
Черкаська	2	0,16
Чернігівська	2	0,16
Кіровоградська	1	0,08
Волинська	1	0,08
Миколаївська	1	0,08
Всього	888	100,00

Аналітичний огляд ринку спільного інвестування у 2009 році [8]

На нашу думку, ІСІ мають стати ефективним інструментом накопичення грошових капіталів, обіг яких повинен забезпечувати гармонійний розвиток економіки регіонів. Адже ідея утворення ІСІ полягає у мобілізації коштів, насамперед, домогосподарств. Можна стверджувати, що за умов прозорих і відкритих схем формування ІСІ у регіонах з проведенням широкої інформаційної роботи серед населення саме такі інструменти фінансового ринку могли б отримати стрімкий розвиток. Причому наголос повинен бути зроблений на тому, що кошти пересічних інвесторів (населення) вкладаються у підприємства конкретного регіону. Крім того, розвиток ІСІ – один з опосередкованих стимулів для розбудови фондового ринку, доступного для участі у ньому іноземних інвесторів, які діють на засадах прозорості та відкритості.

За нашим переконанням, стимулювання розвитку ІСІ у регіонах є дуже важливим, оскільки такі інструменти фондового ринку створюють ефективний механізм для розвитку ринку цінних паперів, відіграють значну роль у міжгалузевому перерозподілі капіталу, додають фондовому ринку стабіль-

ІНВЕСТИЦІЇ

ності, стимулюють як внутрішній інвестиційний процес, так і зовнішнє інвестування, сприяють розширенню можливостей держави щодо внутрішніх запозичень, що має особливе значення для надання імпульсів розвитку економіки окремих регіонів.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу, можемо зробити узагальнюючу оцінку рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування економіки та рівня розвитку інститутів, що його забезпечують, за шкалою, наведеною у табл. 7.

Таблиця 7

Шкала для оцінки рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування

ОЗНАКА	Наявність регіональних банків	Наявність у регіоні ІСІ	Частка вкладів в іноземній валюті у структурі заощаджень фізичних осіб	Покриття депозитами фізичних осіб у іноземній валюті кредитів	Обсяги депозитів на 1 особу	Зростання обсягів кредитування суб'єктів господарювання за 5 років
Оцінка	X1	X2	X3	X4	X5	X6
«++»	більше 2	більше 2	до 35 %	більше 1	більше 4,5 тис. грн.	Більше 500 %
«+»	2-1	1	від 35 до 45 %	від 1 до 0,75	від 4,5 тис. грн. до 2,5 тис. грн.	від 500 % до 400 %
«-»	0	0	більше 45 %	менше 0,75	менше 2 тис. грн.	менше 400 %
Характеризує:	можливість утворення ядра промислово-фінансової інтеграції у регіоні	інституційне забезпечення мобілізації внутрішніх джерел інвестування	структуру заощаджень домогосподарств, можливість залучати «довгі гроші» у національній валюті	рівень доларизації економіки регіонів	ємність внутрішнього ринку регіону та потенційні можливості мобілізації внутрішніх джерел інвестування	активізацію взаємодії реального та фінансового секторів економіки регіонів

На основі аналізу статистичних даних та проведених розрахунків визначаємо інтегральну оцінку рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування, наведену у табл. 8.

Провівши такий аналіз, ми можемо остаточно представити групування регіонів за інтегральною оцінкою рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів, яке подано у табл. 9.

Отже, здійснена інтегральна оцінка засвідчує, що лише 10 регіонів країни мають високий рівень спроможності до мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів, 5 регіонів – середній рівень та 11 регіонів – низький рівень. Варто зазначити, що особливу увагу привертає кількість регіонів з низьким рівнем спроможності до мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів. Їх 11, що є майже половина від загальної кількості областей в країні. Таким чином, у майбутньому для активізації процесів створення внутрішніх інвестицій важливим аспектом є створення умов для акумулювання тимчасово вільних ресурсів фізичних осіб, що проживають у цих регіонах.

ІНВЕСТИЦІЇ

Таблиця 8

Інтегральна оцінка рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування*

Регіон	Рівень інституційного забезпечення мобілізації інвестиційних ресурсів регіонів		Оцінка фактора	Рівень якості інвестиційних ресурсів домогосподарств		Оцінка фактора	Рівень взаємодії банківської системи з домогосподарствами і суб'єктами господарювання регіонів		Оцінка фактора	Інтегральна оцінка
	X1	X2		X3	X4		X5	X6		
АР Крим	+	++	С	+	-	С	+	++	В	4
Вінницька	-	-	Н	++	-	С	-	+	С	2
Волинська	+	+	С	+	-	С	-	++	С	3
Дніпропетровська	++	++	В	++	-	С	++	+	В	5
Донецька	++	++	В	+	-	С	++	++	В	5
Житомирська	-	+	С	++	-	С	-	-	Н	2
Закарпатська	+	-	С	-	-	Н	-	-	Н	1
Запорізька	++	++	В	+	-	С	+	+	С	4
Івано-Франківська	+	++	В	+	-	С	+	+	С	4
Київська	-	-	Н	++	-	С	-	-	Н	2
Кіровоградська	-	+	Н	++	-	С	-	-	Н	1
Луганська	+	-	С	++	-	С	-	+	С	3
Львівська	++	++	В	-	-	Н	++	-	С	3
Миколаївська	-	+	Н	+	-	С	+	-	С	2
Одеська	++	++	В	-	-	Н	++	+	В	4
Полтавська	++	++	В	+	-	С	+	+	С	5
Рівненська	-	-	Н	+	-	С	-	-	Н	1
Сумська	+	-	С	+	-	С	-	+	С	3
Тернопільська	-	-	Н	+	-	С	-	++	С	2
Харківська	++	++	В	+	-	С	+	-	С	4
Херсонська	-	++	С	+	-	С	-	++	С	3
Хмельницька	-	-	Н	+	-	С	-	++	С	2
Черкаська	-	+	Н	+	-	С	+	+	С	2
Чернівецька	-	-	Н	+	-	С	-	++	С	2
Чернігівська	++	+	В	++	-	С	-	-	Н	3
м.Київ	++	++	В	+	-	С	++	++	В	5

*«В» – високий рівень – 2 бали, «С» – середній рівень – 1 бал, «Н» – низький рівень – 0 балів.
Складено авторами на основі проведених розрахунків

Таблиця 9

Групування регіонів за інтегральною оцінкою рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів

Високий рівень (5-4 бали)	Середній рівень (3 бали)	Низький рівень (2-1 бал)
Донецька Дніпропетровська Запорізька Одеська м.Київ Луганська Полтавська Івано-Франківська Харківська області АР Крим	Волинська Львівська Сумська Херсонська Чернігівська області	Вінницька Кіровоградська Житомирська Закарпатська Київська Миколаївська Рівненська Тернопільська Хмельницька Чернівецька Черкаська області
Разом: 10 регіонів	Разом: 5 регіонів	Разом: 11 регіонів

ІНВЕСТИЦІЇ

Висновки і пропозиції. Отже, дослідження показало, що питання створення внутрішніх інвестицій на базі фінансових ресурсів економічних агентів, а особливо фізичних осіб, є багатоаспектними, складними та вимагають узгодження дій між центральними та регіональними органами влади щодо подальшого функціонування фінансового ринку, що є інструментом створення даних ресурсів.

Інтегральна оцінка рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів, що була проведена за сукупністю таких показників: наявність регіональних банків, наявність у регіоні ІСІ, частка вкладів в іноземній валюті у структурі заощаджень фізичних осіб, покриття депозитами фізичних осіб у іноземній валюті кредитів, обсяги депозитів на 1 особу, зростання обсягів кредитування суб'єктів господарювання, показала, що більшість регіонів має середній та низький рівень спроможності, що вимагає розробки сукупності заходів щодо зміни такого становища та збільшення обсягів внутрішніх інвестицій з метою подальшого розвитку як економіки окремих регіонів, так і національного господарства загалом.

Література

1. Беленький П. Ю. Інфраструктура фінансового ринку в системі соціально-економічного розвитку регіону: Монографія / Беленький П. Ю., Шевченко-Марсель В. І., Другов О. О. – Львів, 2004. – 121 с.
2. Гонта О. І. Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика: Монографія / О. І. Гонта. – Чернівці: Чернігівський ЦНТЕІ, 2009. – 496 с.
3. Долішній М. І. Актуальні завдання соціально-економічного розвитку / М. І. Долішній // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 7-15.
4. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 15.03.2001 р., № 2299-III / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2001. – № 21. – С. 103.
5. Корнійчук О. Вплив макроекономічного середовища на розбудову конкурентоспроможної моделі фондового ринку України: [Електронний ресурс] / О. Корнійчук. – Режим доступу: http://securities.org.ua/securities_journal/review.php?num=33&pub=314.
6. Косова Т. Д. Інституціональна модель фінансування інвестиційного процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Т. Д. Косова. – Донецьк: Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2007. – 30 с.
7. Кузьменко А. М. Транснаціональні корпорації як суб'єкти розвідувальної діяльності / А. М. Кузьменко // Юридичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 64-89.
8. Аналітичний огляд ринку спільного інвестування у 2009 році [Електронний ресурс]: за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/year_analit_uaib.html.
9. Статистична інформація Національного банку України // Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuportal.bank.gov.ua>
10. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс]: за даними Національного банку України. – Режим доступу: http://nbuportal.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579.

Надійшла 04.05.2010